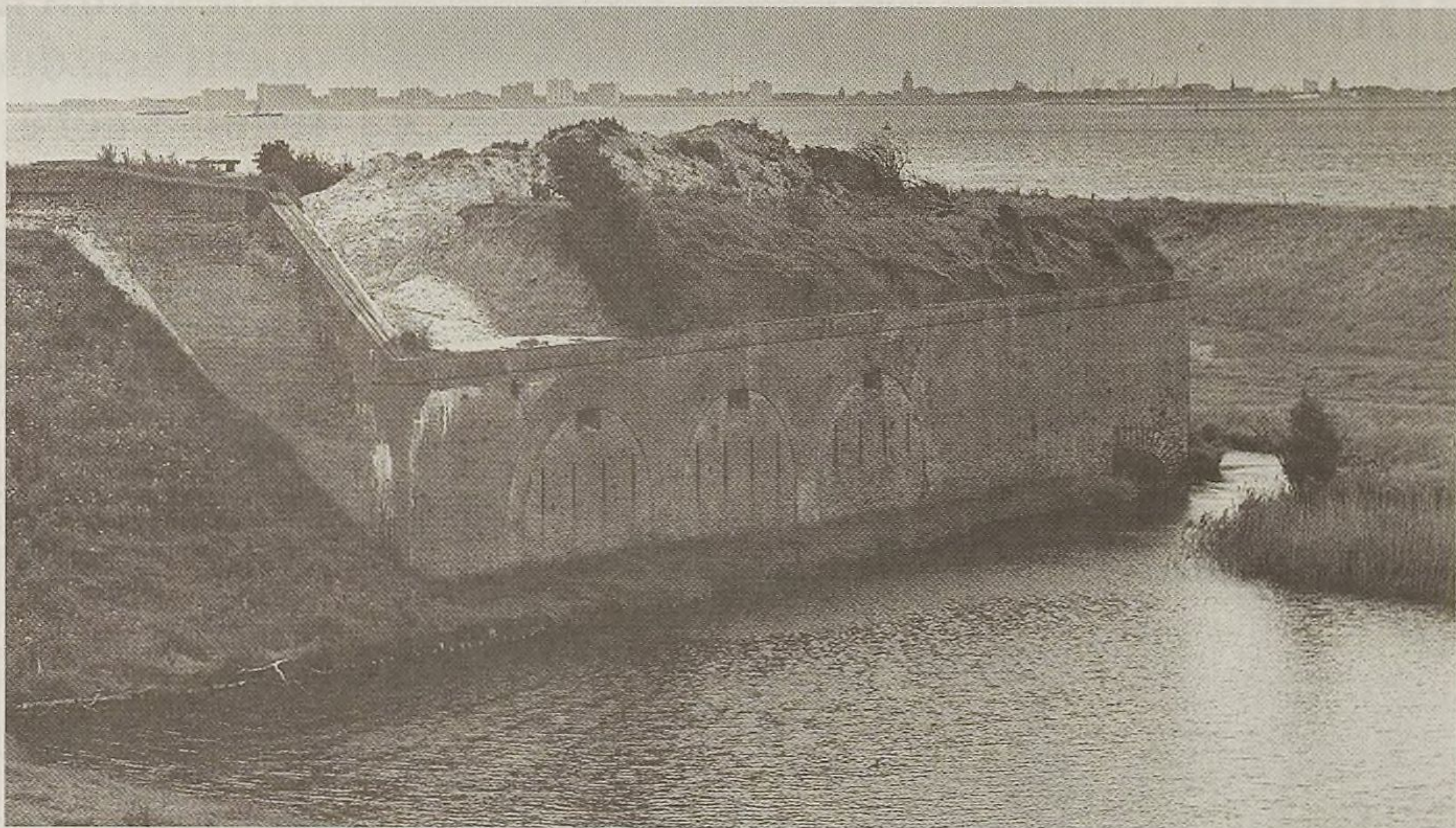

Het fort Ellewoutsdijk is sinds 1981 in bezit van Natuurmonumenten.

foto Willem Mieras

De vuurmonden zijn nooit gebruikt

door L. J. Moerland

Als alles goed gaat, is het rond het jaar 2000 zover dat de vaste oeververbinding onder de Westerschelde ligt. De tunnelingang komt bij Ellewoutsdijk te liggen. Met de rust rond het dorp Ellewoutsdijk en het fort dat zich daar bevindt, zal het dan gedaan zijn. Tijd om iets vertellen over de geschiedenis van het fort te Ellewoutsdijk.

Het fort is gelegen aan de uiterste zuidelijke punt van Zuid-Beveland bij het dorpje Ellewoutsdijk, direct achter de zeedijk van de Westerschelde. Bij de vrede van Munster in 1648, die een einde maakte aan de 80-jarige oorlog, verkreeg de Republiek der Verenigde Nederlanden het recht om de vaart op de Schelde te beletten aan schepen van de Zuid-Nederlandse gewesten, wat nu België is. Deze gewesten behoorden nog steeds aan Spanje.

Voor dit doel werd onder meer in 1701 het Fort Rammekens bij Vlissingen gebouwd. In 1815 werd bij het verdrag van Wenen besloten dat de noordelijke en zuidelijke Nederlanden één staat zouden vormen. Hier werd ook besloten dat de scheepvaart op alle rivieren en stromen vrij zou zijn. De Schelde verloor nu zijn status van grensrivier. De Belgische opstand van 1830 bracht een grote verandering in de situatie. België werd nu een zelfstandige staat. Maar voor dat dat zover was, was er nog strijd tussen de twee gebieden. Zuid-Beveland ontkwam niet aan die strijd en bij Ellewoutsdijk werd gezamenlijk wacht gehouden door de inwoners van Ellewoutsdijk en Ovezande.

Nederland vreesde ook voor territoriale schendingen van Engeland en Frankrijk

tijdens de Belgische Opstand en men besloot om een aantal fortificatiën op te richten langs de Westerschelde. De allereerste verdedigingslinie werd gevormd door vier forten bij Vlissingen en vier forten bij Breskens. Kwam de vijand door deze linie heen, dan kreeg men te maken met de vuurmonden van de vesting Terneuzen en het fort Ellewoutsdijk. Als laatste verdedigingslinie fungeerde dan het in 1787 voltooide fort Bath.

In al deze jaren hebben deze forten nooit tot daadwerkelijke actie moeten overgaan. Bij Koninklijk Besluit van 30 mei 1834 kreeg men toestemming tot de bouw van het fort Ellewoutsdijk. Die begon in 1835 en was klaar in 1839. Volgens de beschrijving uit de 19e eeuw was het fort een zeshoekige redoute, omgeven door een natte gracht met een brug op palen. In de vier oostelijke en westelijke zijden bevinden zich gemetselde kazematten, waarop de kustbatterij is aangebracht. Beneden in het zuidelijke gedeelte bevinden zich twaalf vertrekken en een doorgang in het midden. In de aangrenzende vleugels zijn dan nog drie vertrekken van dertien meter gemetseld. De buitenmuur van het complex is van schietgaten voorzien, ter bestrijking van de zuidelijke gracht met gewoervuur. Drie vertrekken waren de kruitmagazijnen, het wachtlokaal en de keuken. Het fort kwam op den duur op de lijst van beschermde monumenten waarin het beschreven werd als een fraai bouwwerk. Zoals al opgemerkt is het nooit gebruikt voor het uiteindelijke doel, want bij de definitieve vrede met België werd in een der scheidingsverdragen de vaart op de Westerschelde geregeld. Nederland kreeg wel de bevoegdheid om tol te heffen.

Ze brachten de staatskas 600.000 gulden per jaar op. België vond dit natuurlijk veel te veel en slaagde erin om de tol af te kopen in 1863 voor het bedrag van 17 miljoen gulden.

Er kwamen nu een aantal vreedzame jaren voor Nederland en men begon erover te denken om de forten langs de Westerschelde te slechten. Ook het fort Ellewoutsdijk stond op de nominatie. De verdedigingslinie was te duur en te weinig effectief. De vestigingswet van 1874, een uitvloeisel van de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871, verhinderde dit en het fort bleef bestaan.

Al hadden de verdedigingswerken van Terneuzen en Ellewoutsdijk geen waarde voor de landsverdediging, ze waren wel nodig om de neutraliteit op de Westerschelde te handhaven. In 1918 werden de laatste vuurmonden weggehaald en het fort werd van verdedigingslinie gedegeerd tot opslagruimte. Net vóór en na de Tweede Wereldoorlog heeft het fort nog dienst gedaan als interneringskamp voor leden van de NSB. Daarna werd er met het fort niets meer gedaan, al bleef het wel in het bezit van het ministerie van Defensie. In 1974 vond de toenmalige minister van Defensie, Vredeling, het fort Ellewoutsdijk een van de te af te stoten militaire objecten. Het geheel werd echter niet afgebroken; in 1981 werd het gekocht door de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten en deze stelde het complex open voor het publiek. Dit gebeurde in augustus 1981 voor de eerste keer. Nog steeds is het fort in het bezit van de Vereniging van natuurmonumenten. In de jaren tachtig is door dijkverzwaringen een gedeelte van de omringende gracht verdwenen.